

1797 944 15
SVCCINCTA
CIVITATVM
GERMANIAE

EARVMQVE
IVRIVM RELIGIONEM CONCERNENTIVM
DELINEATIO.

VNA CVM
POSITIONIBVS EX IVRE ECCLESIASTICO SELECTIS

QVAS
AVSPICE DIVINI NVMINIS CLEMENTIA
PRAESIDE

P. CYRILLO ZORN

O. S. P. FRANCISCI STRICT. OBSERV. RECOLLECT.

SS. THEOL. LECT. EMER. ET IVR. ECCL. ACTVALL,
PROVINCIAE ARGENT. SEV ALEMANNIAE
SUPERIORIS CVSTODE ACTVALI,

TVEBITVR

P. MARQVARDVS MÜHLBAVER

EIVSDEM ORDINIS

IVRIS ECCLES. ET SS. SCRIPTVRAE CANDIDATVS.

BAMBERGAE

APVD PP. FRANCISCANOS

ANNO MDCCKCVII

DIE MENSIS AVGVSTI

horis ante & post meridiem consuetis.

CVM ADPROBATIONE SUPERIORVM.

Typis Ioan. Georgii Klietfch, Almae Vniuers. Typ.

LECTORI BENEVOLO.

Succinctae Ordinis equestris in Germania, eiusque iurium religionem concernentium delineationi, haud pridem editae, addo succinctam Ciuitatum Germaniae, earumque iurium religionem concernentium delineationem, in horis successiuis adornatam. Opus completum, suisque absolutum numeris ne expectes. Sufficiant primae lineae, maioris molis opus meditatur, casusque singulos materiae arduae & obscurae illustraturo, atque neruosiorum argumentorum ponderare suffulturo. Vale, & conatibus faue.

P A R S I.
CIVITATVM GERMANIAE HISTORIA.

C A P V T I.

Ciuitatum Germaniae origo.

§ I.

Ciuitatis vox non vnum nacta est significatum. Quemadmodum ecclesiae vocabulum duplici capi sensu solet, tum pro communionem hominum Deum certo modo colentium, tum pro aedificio publico cultui diuino destinato; ita ciuitatis nomine, vel coetum hominum externae felicitatis causa colligatum, vel complurium aedificiorum pro conuiuentium familiarum securitate aut commoditate exstructorum congregationem denotari, vsus tulit. Prior ciuitatis acceptio laxior, posterior strictior est. Posse vero ciuitatem strictius sumtam vel muris carere, vel moenibus portisque circumdari, vel praeter munitiones, libertatibus, priuilegiis, iuribusque exornari, sole meridiano clarius est.

§ II.

Germaniae non iidem semper fuere fines.
Germanis contra IVLIVM CAESAREM, DRV-
A 2 SVM,

svM, TIBERIVM, ac SILIVM, Marte minus
 propitio dimicantibus, Imperium romanum
 ad Rhenum vsque & Danubium est exten-
 sum, ac Germania omnis seculo I in tres ve-
 luti partes diuisa. Parti vni Gallis conter-
 minae, ad sinistram Rheni ripam protensae,
 AVEGVTVS triumuir, regendas Gallias fortit-
 tus, Germaniae nomen imposuit, eam in
 duas diuidens prouincias, quarum prima &
 superior, Alpibus vicinior Tribocis, Neme-
 tes, & Vangiones continuit, secunda & in-
 ferior, circa Rhenum inferiorem & Mosam
 ad Scaldim vsque declinans, Vbios & Ton-
 gros complexa est. Partem alteram, a Rheno
 ad Danubium vsque, Orientem Meridieque
 versus protractam iidem victores romani No-
 ricum, Vindeliciam & Rhaetiam dixerunt. Ea
 vero pars, quae ad Occidentem Rheno, ad
 Meridiem Danubio, ad Septentrionem mari
 boreali, ad Orientem a Sarmatis Dacisque
 mutuo metu, aut montibus terminabatur,
 Germania vera & magna nuncupata fuit, an-
 te quidem & post CHRISTI natales crebris la-
 cessita Romanorum bellis, nunquam tamen
 in romanae prouinciae formam redacta.

§ III.

Tam graecorum quam romanorum Scrip-
 torum fide non ambigua constat, non in iis so-
 lum, quae Romanis paruerunt, Germaniae
 partibus, verum etiam in Germania nostra
 vera

vera & magna, ciuitates *sensu laxiore* acceptas (§ I.) tot extitisse, tamque varias, quot, quamque variae erant Germanorum gentes, quarum nomina TACITVS pluribus commonstrat paginis *a*).

§ IV.

Sed *strictior* ciuitatis *notio* (§ I.) nostro congruit proposito. A Romanis ad Rheni Danubique oras per quatuor secula firmiter haerentibus in terras sibi subiectas (§ II.) plures inuectas colonias, ibique vrbes, & castra, ceu totidem gentium deuictarum froena fuisse exstructa, nullus dubio relinguitur locus. Iam TACITVS *b*) non vno in loco ciuitatum transrhenanarum mentione ingesta, Coloniā *inuisam* maximopere Germanis *ciuitatem* fuisse effatus est *c*). Verum, si vel TACITVS tacuisset, FLORI & LIBANII testimonia in promptu sunt, quorum ille *d*) DRVSVM quinquaginta amplius castella per Rheni ripam direxisse asseuerat, hic *e*) CONSTANTII Imperatoris tempore *quadraginta quinque vrbes* Rhemo aditas a Francis & Alemannis captas ac deuastatas fuisse pronunciat. Harum potiores AMMIANVS MARCELLINVS propriis vocat nominibus, *Argentoratum, Brocomagum,*

a) De M. G. c. 26. & seq. *b*) Hist. L. I. c. 56. III. 42. 48. 52. *c*) Hist. L. IV. c. 63. *d*) Epit. rer. rom. L. IV. c. 12. *e*) In oratione consulari ad IULIANVM.

gum, Tabernas, Salisnem, Nemetas, Vangiones & Maguntiacum, quarum ciuitatum territoria Barbari (populi Germaniae magnae) inhabitare quidem, sed ciuitates ipsas & oppida, ut circumdata retibus lustra declinare solebant f).

§ V.

Accedit, quod OPTATO milleuitano teste g), inter Iudices in caussa Donatistarum a CONSTANTINO M. constitutos, MATERNVS Episcopus ex Agripina ciuitate commemoratur. Et, si SHATTENIO fides h), MAXIMINVS Treuiris, EUPHRATES Coloniae, MARTINVS Moguntiae, SERVATIVS Tungrorum, VICTVRVS Vangionum, IESSES Nemetum, & AMANDVS Argentinensium Episcopi iam synodo sardicensi adfuerunt. Ut nil dicam de Rhaetia, Vindelicia, & Norico, quae suis gauisa Ecclesiis, laureacensi, augustana, curiensi, tridentina, sabionensi, vintonissenfi, ceteris, vtut Barbarorum feritate iterum extinctis, antiquissima martyrologia, aliaque monumenta fide digna passim eloquuntur i). Quum autem iuxta morem Ecclesiae in synodo sardicensi k) firmatum, Episcopi nonnisi in Ciuitatibus maioribus ordinari debuerint, in Germania romana primis quatuor seculis ciui-

f) L. XVI. c. 3. g) L. I. contra PARM. k) Conc. Germ. Tom. I. Praefat. § II. i) CALLES annal. eccles. Germ. Tom. I. dissert. 4. h) Can. 6.

7

ciuitates conditas fuisse, nemo, nisi in sacra
& profana historia hospes, inficias iuerit.

§ VI.

At vero in Germania nostra vera & magna
aut cisrhenana (Romanis transrhenana) tan-
tum abest, vt primis quatuor seculis ciuita-
tes videre licuerit, vt Germani potius ine-
unte seculo 1, tuguriis informibus, ex lignis
super sese positis, leui opere coagmentatis,
ac stramine tectis contenti cum pecoribus
s. b vno vixerint tecto. Res liquet ex TACI-
TI testimonio hisce verbis expresso 1): *Nul-
las Germanorum populis vrbes habitari, satis no-
tum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes.
Colunt discreti & diuersi, vt fons, vt campus,
vt nemus placet. Vicos locant, non in nostrum
(Romanum) morem, connexis & cohaerentibus
aediificiis: suam quisque domum spatio circum-
dat, siue aduersus casus ignis remedium, siue
insecuta aedificandi: ne caementorum quidem
apud illos, aut tegularum usus.*

§ VII.

Nec simplex hic & agrestis aedificandi ac
habitandi modus post TACITI aeuum subito
mutatus est in alium ornatiorem & commodio-
riorem. Saeculorum tractu opus est, donec
ea, quae paulatim fiunt, conuersione sequen-
ta sentiantur. Antiquissima & domestica Ger-
maniae

1) de Mor. Germ. c. 16.

maniae Lex *Salica*, post quartum seculi V. lustrum condita non aliam, nisi salarum, stubarum, spicariorum, scuriarum, hortorum, curtium & villarum mentionem facit *m*). Inde omnis, quam sibi Germani per quatuor seculorum decursum comparauerant, habitandi commoditas, in eo reposita videtur, quod praeter casas inchoauerint erigere ad frigus molliendum hypocausta, pro recondendis frugibus horrea, pro collocandis animalibus stabula, aut alias pro conuentibus habendis separatas aedes. Quum igitur area sepe clausa, quae id genus aedificia continebat, curtis; & ea, quae praeter curtem, etiam agros, prata, sylvas complectebatur, vicus aut villa audierit; in Germania nostra vera, vsque ad seculum V. seu fundatam monarchiam francicam, non nisi *curtes* & *villas*, nullas vero extructas fuisse ciuitates concludo.

§ XIX.

Sublesta itaque illorum Chronicorum fides est, quae multarum ciuitatum Germaniae magnae originem a Troianis & Graecis arcessere solent. Nec minus vacillat auctoritas IULII CAESARIS *n*) VELLEII PATERCVLI *e*), & PTOLOMAEI *p*), quos oppidorum & urbium

m) Apud GEORGISCH Corp. Iur. germ. antiq.
n) L. IV. de B. G. c. 6. *e*) Hist. L. II. c. 95.
p) L. II. c. 11. Geogr.

bium Germaniae magnae sua aetate existentium meminisse, nullus nescit antiquitatis cognitor. Verum horum testimonia in non leuem adducit suspicionem silentium TACITI, illorumque Historicorum, qui veterum Germanorum statum, moresque, & Romanorum susceptas in Germaniam magnam expeditiones ad seculum a nato Salvatore V. literis suis diligentissime persequuti sunt. IULIO CESARI id a Criticis vitio vertitur, quod non satis interdum veritati litauerit, quaeque per alios gesta erant, incaute crediderit, quae per se, vel consulto, vel obliuione perperam ediderit *q*). Iidem Critici VELLEIVM PATERCVLVM, adulationis vitio laborasse, & neglectae, quae historiae pes & caput est, veritatis reum dixere. Nec PROLOMETI philosophi alexandrini, qui quidem post TACITVM vixit, testimonium magni ponderis est; PROLOMEVS enim Germaniam numquam ingressus est, nec ea, quae commemorat loca, lustravit, sed ex aliorum plerumque incertis & exaggeratis relationibus dedit hanc, quam habemus, Germaniae delineationem. Oppidorum igitur aut *πρωτες* nomine, quo hi Scriptores vsi sunt, vicus tantum intellectos fuisse, vel ex solo HERODIANO *r*) colligere licet, cui vicus & oppidum synonyma sunt;

q) ZEILLER de Historicis, Chronol. Geographis.
r) Hist. rom. L. VII. c. 2.

sunt; dum enim de MAXIMINO ait, quod hic vicos omnes incendendos diripiendosque militibus concesserit, mox addit: namque oppida eorum (Germanorum) & aedificia ignis deposcitur.

§ IX.

A seculo V. *Castris, Emporiis, & Burgis* construendis in Germania magna operam datam fuisse, certius est. Primo occurrit castrum *Dispargum*, quod in termino *Thoringorum situm*, & a *CLODIONE Francorum Rege inhabitatum*, refert *GREGORIVS Turonensis s)*, & *AIMONIVS* confirmat *i)*. * Castrum *Schiding* seculo VI. conditum fuisse, idem *Turonensis*, testatur *u)*, & *WITTICHINDVS x)* prope *fluuium Vnstrude situm*, quum *THEODORICVS Rex Francorum* regnum *Thuringiae* existraret, a *Saxonibus* occupatum esse enarrat. Castelli *Wirzburg* memoria habetur in literis *ZACHARIAE Papae* anno 742 ad *BONIFACIVM moguntinum* datis, quas refert *OTHOLONVS* in vita *S. BONIFACII y)*. ** Castra *Saxonum* fuere *Eresburgum & Sigeburgum*. Illud anno 772 a *CAROLO M.* in bello contra *Saxones* gesto, hoc anno 774 captum fuisse, ex

s) Hist. Franc. L. II. c. 9. r) L. IV. c. 4. u) l. cit. L. III. c. 4. x) Annal. L. I. pag. 631. Cf. Gallerti Geschichte Deutschlands, 2tes Buch, 1ter Abschnitt, Seite 90. y) L. I. c. 2.

ex Annalibus laureshamiensibus, fuldensibus, Annalista saxone abunde patefcit z).

*) De loco *termini Thoringorum*, in quo Dispar- gum positum fuerit, variae extant coniectu- rae. Alii Dispargum quaerunt Diesthemii in Brabantia, alii Diesburgi in Cluua, alii Do- esburgi in Zutphania, alii Heinsbergae in agro iuliacensi. Verum quum Dispargum non trans, sed cis Rhenum situm fuerit, hi omnes cor- ruptis Gregorii turonensis editionibus, in quibus pro Thoringia Tongria perperam legitur, seducti videntur. Qui Dispargum Dietesburgo in Buchonia, aut Defenbergae in Westphalia attribuunt, illud extra Thoringiae fines male collocant. Alii per Dispargum intelligunt Dis- bergam prope Heidelbergam, eoquod iste ter- rae tractus Hassiae vicinus, olim Thoringiae computatus fuisset. Alii demum coniciunt, Dispargum esse castrum Disburg super altissi- mum montem, olim in pago Wirogae, fini- bus Thoringiae comprehenso situm, postea ad Comitatum hennebergicum pertinens, haud procul a vicis Helmershausen, Wolmuthau- sen, Erbenhausen &c. Cui coniecturae, quum nomen & situs congruant, ECCARDVS in Pro- logo ad legem saticam, calculum suum adiecit.

** Vtrum OTHLONVS vitae S. BONIFACII, quae eidem in antiquis lectionibus CANISII adiu- dicatur, reapse auctor fuerit, Critici dubitant, quum stylus reclamet.

§ X.

Venedos maris accolas non de castris so- lum, sed & de *emporii* extruendis sollicitos fuisse,

z) Ad ann. 772. 774. Cf. Galetti c. l. 4. Abschnitt.

fuiffe, Annales bertiniani, & metenses produnt *a*). Celebriora emporia autem habebantur *Wineta*, *Iulianum*, *Arcona* cet., quae descripserunt HELMOLDVS *b*), KRANZIUS *c*), & CHYTRÆVS *d*). Quid vero de *Burgis*? Siue cum Latinis *Burgum* dixeris turrim, vel propugnaculum turritum, siue cum Gallis & Germanis plurium domorum congregationem: utroque sensu *Burgos* extitisse, facilem obtines assensum. *Burgos* enim primo sensu cum castris, secundo cum hodiernis villis, pagis, minoribusque oppidis aut ciuitatibus exiguis, quae *muris carant*, comparari posse, simillimum veri est. Velut autem *Castrorum*, *Emporium*, ita & *Burgorum* nomina propria in Annalibus fuldensibus & laureshamiensibus, immo & in ipsis Regum Francorum Capitularibus paginas non paucas faciunt *e*).

§ XI.

Seculo IX vicorum *moenibus fossisque* castrorum *prima* apparent *vestigia*. CAROLO M. post bellum saxonicum, noua contra Hunnos & Slauos per repetitas irruptiones Germaniam deuastantes gerenda bella. Ut horum insultibus obex poneretur, CAROLVS M. non tantum noua condidit castra prope *Albim* *f*), &

a) Ad ann. 808. *b*) L. I. c. 2. *c*) *Wandalia* L. II. c. 33. *d*) *Saxonia* pag. 10. *e*) Cf. *M. J. Schmidt's Geschichte der Deutschen*, 1ter *Abtheilung*, 9tes *Kap.* *f*) *EGINHARDVS*, *Annal. fuld. & lauresham.* ad ann. 810.

& alibi; * sed etiam monasteria muris circumdari, & qui occasione & cura Coenobiorum in magno iam numero enatierant vici, oppidaue muris, turribus, vallisque munire orsus est. CALOLI M. vestigiis, eiusdem successores, Nobiles, ac praecipue Episcopos, qui in ciuitatibus federe iussi erant, (§ V.) instituisse, suaeque securitati prospexisse, credere fas est. Nec vana & leui credulitate duci videamur, quum Carolidarum aevo quasdam ciuitates aut oppida munita, *in quae Germani transfugerint*, extructa fuisse, WIRTICHINDVS g), & DITMARVS h) innuant. Quamuis diffidendum minime sit, hasce ciuitates ferme omnes Barbarorum populationibus dirissime afflictas, tristissimisque tumulatas fuisse ruderibus.

* Sub idem tempus coincidere videtur extructio Castrⁱ *Babenbergk*. Cui coniecturae accedit M. H. Schubert in den Nachträgen zum Historischen Versuche über die geistliche und weltliche Staats- und Gerichtsverfassung des Hochstifts Bamberg, ersten Abschnitt, Seite 5. hoc tenore verborum: Nicht ungegründet ist, daß nach der Meinung einiger Geschichtsforscher das Bergschloß Babenberg mit ihrer benachbarten Schwester Biechburg vor oder zu Zeiten St. Karls des G., und sonach deren Beispiele zu Folge die Festung Coburg zu dem Ende erbauet worden seyen, um die Sicherheit dieser Gegenden zu gewährleisten, und durch zeitliche Bemertung der Einfälle,

g) Annal. L. I. pag. 637. h) L. I. pag. 317.

fälle, der noch nicht bezwungenen slavischen Völker die erforderlichen Anstalten mit guter Vorsicht treffen zu können. Der Lage dieser in einem Dreiecke auf einer beynahe gleichen Höhe liegenden Bergschlößer, deren jedes das andere beobachtet, und die auf derselben durch angezündetes Feuer gegebene Signale sogleich bemerken konnte, ist dieser Vermuthung ganz gemäß.

§ XII.

Seculo autem X. HENRICVS I, quem *Aucupern* vocant, paucas, quae supererant, ciuitates, continuis Barbarorum incurfibus auertendis minime sufficere perspicens, accepta ab Hunnis ad annos nouem pace, induciarum tempore, in id omnem conuertit curam & sollicitudinem, vt non solum ad defendendos fines institueret marchias, sed & *plura* oppida *muris fossisque* includeret, translato in eadem nono quoque viro ex militibus agrariis, qui tertiam partem omnium frugum ex villis transmissam custodirent, vt in bello nil rerum deficeret, omniaque & viris, & rebus essent plena i).

§ XIII.

Etsi autem securitas quaesita, princeps urbium (ciuitatem munitam, *urbem* vocari mos inualuit) exstruendarum caussa extaret, sensim tamen ex aliis tum caussis, tum occasionibus, ad seculum XIV. vsque Germania magna

i) WITTICHIND. annal. L. I. pag. 639.

na multis distincta est urbibus. Non solum enim erectarum sub CAROLO M. eiusque successoribus Ecclesiarum ciuitates episcopales, Regibus annuentibus, (ante Superioritatem territorialem Statibus Imperii communicatam, a Regibus aut Imperatoribus ius castrum aliquod, vel urbem exstruendi impetrandum erat) ab Episcopis muris cingebantur, sed etiam crescente sub OTTONE M. & reliquis saxonis Imperatoribus institutorum Episcopatum numero, creuit urbium numerus. Volantis per Imperium Aquilae nidi, castra, inquam, palatina, aucto pedetentim accolarum numero in vrbes se dilatant. Delecta quoque Ducum & Principum sedibus loca, quum incolis multiplicarentur, urbium numerum auxerunt. Diffidationes tandem, seu intestinae ac priuatae Germanorum inter sese contentiones, nec legibus, nec sacramentis, ante Pacem profanam publicam satis cohibendae, plures, quibus maior se suasque facultates conseruandi cura inderat, commouerunt, vt murorum oppidis circumductorum praesidio sibi consularent.

C A P V T II.

Ciuitatum Germaniae distinctio.

§ XIV.

Varia olim erat ciuitatum Germaniae distinctio. Si locum spectes: aliae *trans* Rhenum

num & Danubium, (§§ II, IV, V) aliae *cis* dicta flumina (§§ XI, XII, XIII) exstructae sunt. Si tempus: aliae ante, aliae post HENRICVM I. conditae; illae *antiquae*, hae *nouae* dici consueuerunt. Si regimen: aliae Regibus immediate subiectae, aliae a Regibus, curae Ducum traditae, in illis Comites, Regisque praefecti, eius vices gerebant, proque eo redditus colligebant; his Duces (delegata quidem potestate) praerant, & redditibus ipsimet fruebantur. Illae *regales*, seu *imperiales*, hae *praefectoriae* appellatae sunt.

§ XV.

In ciuitatibus tam regalibus, quam praefectoriis, vel Regis, vel Ducis nomine *iudicii* praerant Aduocati & Sculteti. Hos inter autem iurisdictione *plerumque* ita diuisa, vt Aduocatus in capitalibus, in ciuilibus causis Scultetus cognosceret. Quum tamen ex antiqua iuris germanici formula par parem iudicaret, Scabini ex ciuium ordine delecti sententiam pronuntiabant, tametsi Aduocatus aut Scultetus praesiderent iudicio.

§ XVI.

In ciuitatibus vero, quibus Episcopatus annexi erant, id contigit, vt, dum Duces, Comitesue seuere nimis populos habent, a Regibus tam carolingicae, quam saxonicae stirpis multae aduocatae Episcopis commendaren-

darentur, quae res tunc temporis species libertatis aestimabatur. Ita ADAMVS bremensis *k)* de ciuitate bremensi scribit: ADALDAGVS primo, vt ingressus est Episcopatum, Breuiam longo prius tempore, Potestatibus ab iudiciaria manu oppressam praeepto Regis absoluit, & inftar reliquarum orbium immunitate, simulque libertate fecit donari. Et DITMARVS *l)*, postquam retulit, OTTONEM Ducem BURCHARDO Episcopo iure suo in urbem WORMATIAM cessisse, addit, eam tunc incepisse libertate sua laetari.

§ XVII.

Quamuis autem, vt cum LAMBECIO loquar *m)*, Bremae, aliarumque urbium iurisdictio Episcopis & Archiepiscopis cesserit, fas tamen visum non erat, ciuilibus ipsos praesidere iudiciis: sed ad haec nomine suo exercenda habebant *Aduocatos*, homines profanos, vel, vt vulgo aiunt, laicos, cum speciali Imperatorum permisso constitutos. Ita potestas commodum sibi *Aduocatum eligendi* Episcopo bambergensi concessa fuit in diplomate HENRICI II *n)*, & confirmata per diplomata CONRADI II, HENRICI III *o)*, aliorum-

k) Hist. eccles. L. II. c. 1. *l)* Prolog. ad L. VII. annal. *m)* Origin. hamb. L. I. §. 33. *n)* Cod. diplom. iur. bamberger Detuction. *Sächb. beirefend* n. 9. *o)* cit. loc. n. 23. & seq.

rumque Imperatorum. Ab eo tempore Episcopatus bambergensis ab omni extranea potestate securus, proprios habuit Aduocatos, quorum primus & praecellentior Aduocatus Burgi seu Ecclesiae, alter Aduocatus fori, seu Scultetus ciuitatis dici consuevit *p*).

§ XVIII.

Sed vt omnia vicissitudini obnoxia sunt, ita quoque aduocatae ciuitatum sensim labafcere coeperunt. Causas mutationis historicas breuiter habeto. In vrbes, quibus patria nostra frequentabatur, plures ex ingenis & libertinis concessisse, nota res est, & comperta *q*). Quo pluribus vrbes priuilegiis, prae aliis communitatibus aut pagis exornabantur, eo maior euasit opificum relictis agris vrbes petentium numerus. Quo maiora incrementa sumserunt commercia, eo magis crescebat burgenfium opulentia & potentia, adeo, vt iam seculo XI ortis HENRICVM IV Imp. inter & Imperii Principes dissidiis, vrbes, potissimum rhenanae, HENRICI partibus strenue defendendis pares extiterint *r*). Nec mirum; quum illi vrbium incolae,

p) Cf. cit. Schuberth historischer Versuch 1c. Seite 27. 28. 29. Item Nachträge zum historischen Versuch 1c. Seite 64. 65. *q*) Cf. Succincta mea Ord. equest. &c. delineatio. *r*) LAMBERT. Schaffnab. ad ann. 1073. 1074. Cf. VITRIAR. illust. L. I. Tom. II. tit. 18. W. J. Schmidt's G. d. D. 2ter Theil, 5tes Buch, 12tes Kap.

lae, qui commerciis nauabant operam, non amplius a militia excluderentur, & BRVNO s) HENRICI IV exercitum maximam partem ex mercatoribus constituisse testetur. HENRICVS V per priuilegium ciuitati spirensi datum, & a reliquis ciuitatibus adoptatum, eos etiam incolas, qui solo labore manuum & mechanismo uiuebant, sublato onere, seu parte illa, quae vulgo Budteil vocabatur, ciuitatis iure donauit 2); quo facto ita creuit burgensium aestimatio, vt plures, qui genus & proauos ostentare, seque militari prognatos sanguine iactare poterant, non erubuerint intra moenia vrbiū refugium & officia quaerere, eorumque se ordini addicere, quos antea dira paupertas rei faciendae causa in vrbes compulerat. Plures terrae dominos factos esse ciues in Magdeburg, in Chronico magdeburgensi refertur u).

§ XIX.

Germanis iam maior cum vrribus italicis commerciorum causa intercesserat consuetudo. Quemadmodum autem vrbes italicæ, excusso, quod Duces, Comites, & Episcopi imponere videbantur, iugo, ad eum libertatis gradum peruenerant, vt ad veterum Romanorum exemplum, per consules electos ipse

B 2

fae

s) De bello saxon. pag. 213. 2) LEHMAN. Chron. spir. L. IV. c. 22. 4) Cf. Strubens Nebenstunden V Abhandl. s. 12.

sae sese regerent; ita & vrbes germanicae
 aucto ciuium numero, obtentisque per com-
 mercia opibus potentiores effectae vel Ad-
 uocatorum; quibus suberant, odio, vel vr-
 bium italicarum exemplo motae, Consules &
 Senatum sibi a Regibus dari petebant, aut
 proprio motu instituere adnitebantur. Hinc
 in Annalibus secul. XII & XIII. *Magistrorum*
ciuium, *Consulum*, *Consiliorum*, eet. nomina
 obuia sunt. In vrribus episcopalibus Archi-
 episcopi & Episcopi temerariis hisce ciuium
 ausibus se fortiter opposuere, sed irrito non
 semel conatu. Praesulum istorum suasu exci-
 tatus FRIDERICVS II anno 1232 *edictali san-*
ctione reuocauit in irritum, & cassauit in omni
ciuitate & oppido Alamanniae, communia con-
silia, Magistros ciuium, seu rectores, vel alios
quoslibet Officiales, qui ab vniuersitate sine Ar-
chiepiscoporum vel Episcoporum beneplacito sta-
tuebantur x). Verum nec hoc decretum vbi-
 que optatum obtinuit effectum.

§ XX.

Neminem denique latet, seculo XIII. &
 sequentibus complura a ciuitatibus tum in-
 ter se ipsas, tum cum aliis inita fuisse foede-
 ra, quorum celebriora sunt foedus hanseati-
 cum, & foedus rhenanum. Illud primitus
 qui-

x) SCHANNAT. Cod. Prob. hist. wormat. pag. 110.
 Cf. Struben cit. XXXXI Abhandl. s. 9.

quidem a solis ciuibus lubecensibus & hamburgensibus commerciorum causa percussum, postmodum 80 circiter urbibus auctum fuit; hoc a 60 pene ciuitatibus rhenanis ad ad nimium multiplicata Rheni telonia remouenda institutum. Etsi quidem primarius horum foederum finis esset, vel commerciorum securitas, vel teloniorum remotio; siquae tamen posthac ciuitas, ne libertatibus aut priuilegiis priuaretur, metueret, aut sicui ciuitati etiam minus opulentae, minusue potenti cum legitimo Principe lis esset & controuersa, lubecenses, & uenedicae vrbes suos mittere legatos solebant, qui foederis interponerent auctoritatem; vel siquae ciuitas bello vrgeretur, reliquae suppetias, legiones, naues, apparatus & commeatus, sociae vim patienti submittebant.

§ XXI.

His praeiactis fundamentis, videlicet ciuium numero, commerciorum diuitiis, Nobilium accessioni, ciuitatum italicarum exemplo, ac foederum potentiae innititur ciuitatum germanicarum libertas atque ab Advocatorum & Scultetorum iurisdictione exemptio, quam tamen non omnes ciuitates vno eodemque tempore, modoue consequutae sunt. Primae erant ciuitates rhenanae, Wormatia, Colonia, Spira, Argentoratum, Basilaea, ceterae, in praemium defensionis ab HEN-

RICO

rico IV Imp. libertate donatae. (§ XVIII.) *
 Ciuitates Rheno haud vicinas quasdam FRIDERICO I & II Imp. libertatem suam in acceptis referre, communis est opinio. **
 Ciuitates aliae in Sueuia post extinctam per mortem CONRADINI, Ducum Sueuiac pro-
 fapiam hohenstaufficam, accedente fatali interregno, Comitum, Praelatorumque instar se in libertatem afferuerunt. *** Ciuitates aliae ab ipsis Principibus liberali animo Imperio traditae. **** Aliae pretio sibi libertatem vindicarunt. ***** Aliae ab Imperatoribus pro numerata pecunia redemptae. ***** Aliae demum pactis, aliisque modis, aut proprio Marte se liberis ciuitatibus associauerunt. Interea non poenitendus ciuitatum germanicarum numerus statum antiquum haudquaquam mutare valuit, quamuis Episcoporum praesertim imperium abnuere, iteratis seditionibus contenderint. *****

* Qui Norimbergam a CONRADO I aut II Imperio adiunctam arbitrantur, dubiis vtuntur argumentis. Certum est ex OTTONE frisingensi L. I. de gestis FRIDERICI Imp. c. 16., adhuc anno 1127 FRIDERICVM & CONRADVM Alemanniae & Franconiae Duces, fratres germanos, fuisse Norimbergae Dominos. WAGENSEILIVS comment. de ciuitate Norimb. L. I. c. 4. hac de re nil certi definiendum censet.

** FRIDERICO I. Imp. tribuitur libertas Lubecae, Ratisbonae, Augustae Vind. An autem Augustae

Augustae Vind. libertas titulo mere gratuito, vel oneroso competat, non coueniunt. Qui mediam viam tenent, opinantur, Augustae libertatem sub FRIDERICO I incepisse, a CONRADINO Sueviae Duce, certa pecuniae summa interueniente, ad perfectionem redactam fuisse. Cf. VITRIAR. illust. Tom. II. L. I. tit. 13. STRAVII Corp. iur. C. XXII. §. 27.

*** Huc referunt Veberlingam, Ducum Sueviae sedem. KNIPPSCHILD. de Ciuit. Imp. L. L. III. C. LIII. Buchorniam, quae extinctis primo Comitibus de Buchorn, & postea Comitibus altorfensibus & rauensburgensibus, Imperio se adiunxisse dicitur. KNIPPSCHILD. cit. C. VIII. Kaufbeuram, quae post occisum Comitem suum vltimum ciuitas Imperii effecta traditur. KNIPPSCHILD. cit. C. XXVI.

*** Talismodi sunt Gengenbacum, Zella, & Offenburgum. Cf. VITR. illust. cit. 1.

**** Vti Vlma, Lindauia. Cf. VITR. illust. cit.

**** Vti Memminga, & Rauensburgum. CRYSIVS P. II. annal. Sueu. L. I. c. 16. & L. IX. c. 11.

**** Has inter recensentur Moguntia ab ADOLPHO Archiep. ad obsequium iterum redacta, Bambergae, Herbipolis, Passauium, Magdeburgum cet. Cf. Strubens Nebenstunden V Abhandl. §. 8.

§ XXII.

Ex hastenus dictis colligas velim, hodie duplicem ciuitatum germanicarum esse conditionem. Vel enim Imperatori & Imperio immediate subsunt, vel Domino territorii

pa-

parent: illae *immediatae*, hae *mediatae* nuncupantur. Neque opus est tertiam ciuitatum speciem, quas *mixtas* vocant, admittere: quae enim ad hanc classem referuntur, vel sunt municipia insignibus priuilegiis ab Imperatoribus aut Dominis territorialibus ornata, vel sunt ciuitates *immediatae*, in quibus, aliis Imperii Statibus iura quaedam, siue ex pacto ciuitatis, siue ex concessione Imperatoris competunt. In ipsis enim Imperii Reccessibus y) ciuitates non nisi in imperiales & municipales distinguuntur. Illud quoque discrimen inter *ciuitates Imperii*, & *ciuitates Imperii liberas* cessat, ex quo communi omnes libertate frui coeperunt. In Reccessibus Imp. enim pronisue dicuntur *Freye Städte*, & *Freye Reichsstädte* z).

§ XXIII.

Quamdiu Imperatores praecipua regalia sibi adhuc reseruauerant, ciuitatum immediatarum libertas *plena* non erat. At verum quum Principes tam ecclesiastici, quam seculares sensim largioribus regalibus immanentibus aequae ac transeuntibus instructi, territoria sua proprio, & superioritatis territorialis nomine regerent, ciuitates *immediatae* quoque, post obtenta variis ex titulis, iura

y) R. I. Spir. 1544. §. 39. R. I. Augst. 1548. §. 47. z) Ord. Regim. 1500. R. I. Ratisbon. 1532. §. 4.

iura regalia superioritatem territorialem exercere coeperunt, quae tandem per Pacem westphalicam confirmata est a): *Liberis Imperii ciuitatibus* -- rata & intacta maneant regalia, vestigalia, redditus anni, libertates, priuilegia confiscandi, collectandi, & inde dependentia, aliaque iura ab Imperatore & Imperio legitime impetrata, vel longo vsu ante hos motus obtenta, possessa, & exercita, cum omnimoda iurisdictione intra muros & in territoria.

§ XXIV.

Per easdem P. W. tabulas ciuitates immediatae voti & sessionis in Comitibus Imperii participes effectae sunt. Prima voti comitalis earundem vestigia apparent in Constitutione WILHELMI bataui anno 1255 b). Clariora indicia se finito produnt interregno. Nam in R. I. de anno 1287 ciuitatum mentio fit: Diese Sazunge und dicke Brief wart gelesen, und der landfrieden wart erneuet mit der Fürsten und der landherren, und der Städte geschwornen Eiden. In R. I. 1293: Und wenn wir König Adolph diese Sazungen des landesfriedens von Rate und mit Günst der Fürsten, Grafen, vrien Städten ernuet, und bestatet han. In Comitibus spirensibus de anno 1309. HENRICVS VII Imp. cum Principibus electoribus, & aliis Principibus, & ciuitatum nunciis de suo transitu, & de praestandis

a) I. O. Art. VIII. §. 4. b) DATT Vol. rer. germ. L. I. c. 4.

standis seruitiis in Italiam communicavit c). Porro CAROLI IV aetate ciuitates immediatae interfuere Comitibus spirensibus de anno 1349 d), dein celebratissimae Curiae norimbergensi, in qua Bulla aurea prodiit, in cuius prooemio, & in c. 12, Electores, Principes, & ciuitates nominantur. In Reccessibus Imp. sub SIGISMUNDO, ALBERTO II ect. ciuitatum suffragium iterum iterumque reperire est. Sed quum ciuitatum in Comitibus non adeo magna habita fuerit ratio, illaeque, quantum fieri potuit, Electorum atque Principum sententiae se sponte confirmauerint, primum anno 1521 dubium motum, an ciuitatibus votum decisuum competeret, dum nonnisi consultium eis conuenire existimaretur. Lites hac de re, anno 1522 inchoatae, annis 1541, 1542, 1544, 1546, 1548 resuscitatae, iterato annis 1555, 1582, 1594, 1597, 1603, 1608 motae, protestando & re-protestando indecisae manserunt, ciuitatibus antiquissimae libertati fortiter inhaerentibus, & siquid in praeiudicium earundem susceptum, ingenue, submissa tamen, vt decet, modestia reclamantibus; donec tandem in Pace westphalica e) certo & indubitato ciuitatibus immediatis votum decisuum adjudicatum fuerit his verbis: *Tam in vniuersali-*

e) ALBERT. argentincnsis. Pag. 116. d) ALB. arg. cit. Pag. 151. 152. e) I. O. Art. VIII. §. 4.

salibus, quam particularibus diaetis liberis Imperii Ciuitatibus non minus, quam ceteris Statibus competat votum decisuum.

§ XXV.

Ne vero ciuitates fructu voti decisui destituerentur, in Comitii anno 1653 celebratis, ad *simultaneam* re- & correlationem Electorum & Principum admitti petierunt, quum duo Collegia superiora eis non nisi *successiuam* concederent. Lis haec, saluo ciuitatum voti decisui valore, protestando & reprotestando agitata, nulla adhuc lege publica decisa fuit. Hodie, vt PÜTTERI verbis vtar f), actus re- & correlationis in Comitii ita perficitur. Re- & correlatione inter ambo Collegia superiora peracta, si conueniant, fit commune conclusum duorum superiorum Collegiorum, quod ciuitatum Collegio communicatur. Interim etiam Collegium ciuitatense suas deliberationes instituit, & conclusum suum cum monitis in conclusum superiorum Collegiorum communicat. Si omnia tria Collegia in sententia conueniant, fieri potest conclusum commune trium Collegiorum, & si accedat ratificatio caesarea, enascitur conclusum Imperii omnibus numeris absolutum. Si autem tria Collegia non conueniant; tum, si solum Col-

le-

f) Inst. Iur. publ. germ. §. 150. & seq.

legium ciuitatense dissentiat, formatur quidem conclusum trium Collegiorum, ita tamen, vt eidem sententia ciuitatum singularis inferatur; si vero ambo Collegia superiora dissentiant inter se, causa vt plurimum vltiori exitu destituitur, ne instituta quidem cum ciuitatibus re- & correlatione. Subinde tamen etiam conclusum duorum Collegiorum, adnexa vnius Collegii superioris dissentientis singulari opinione, in formam suffragii redigitur; sed nisi decisio caesarea, a Statibus expresse desiderata accedat, maioribus intra tria Collegia locus non est.

§ XXVI.

Quidquid autem sit de modo deliberandi in Comitibus; quum in eo, vt quis voti ac fessionis in Comitibus particeps sit, proprie versetur character Status Imperii, omnes etiam & singulae liberae & immediatae Imperii ciuitates, vtpote voto decisiuo praeditae (XXIV), veri nominis Status Imperii sunt, omnem insuper dubitationem remouente hac P. W. dispositione g): *Liberarum Imperii Ciuitates sub appellatione Statuum Imperii non tantum in Pace Religionis, & praesenti eiusdem declaratione, sed & alias vbique indubitata continentur.*

§. XXVII.

g) I. O. Art. V. §. 29.

§ XXVII.

Ceterum inter ipsas Imperii ciuitates immediatas multiplex extat distinctio *accidentaria*. Aliae sunt certis Imperii negotiis destinatae, velut Ratisbona Imperii Comitibus: Francofurtum ad Moenum electioni Imperatoris *b)*: Aquisgranum eiusdem coronationi *i)*; attamen a tempore FERDINANDI I coronatio Aquisgrani peracta non est, sed erga reuersum aquisgranensia iura saluantem, in loco electionis celebrari solet. Norimbergae Imperii clenodia asseruantur. Habita ratione territoriorum, aliis ciuitatibus extra moenia territorii nihil est; aliae autem non circumiacentem tantum districtum, sed & integra territoria, quae olim vel Comitatus, vel Dynastiae erant, singularibus titulis aduersa, possident. Si ad Commercialia reflectamus, celebres sunt ciuitates hanseaticae adhuc superstites, Lubeca, Hamburgum, Brema, quarum priuilegiis prospectum fuit per Pacem westphalicam *k)*, Capitulationem CAROLI VII *l)*, & varia exterorum Regum foedera. Forma regiminis interni in aliis ciuitatibus Imperii aristocratica, eaque in nonnullis, certis tantum familiis patriciis adstricta est: in aliis viget forma ex aristocratia & democratia mixta: in aliis super-

sunt

b) A. B. Tit. I. §. 19. *i)* A. B. Tit. XXVIII. §. 5.
k) I. O. Art. X. §. 16. *l)* Art. VII. §. 2.

sunt adhuc reliquiae pristinae aduocatae caesareae, a tertio quodam Statu adquisitae. Quae autem in singulis ciuitatibus Imperii sit conditio Magistratus? Quot, quibusque Consulibus, Senatoribus, Syndicis, Consulibus, cet. consistat? Quinam ciuium nomine veniant? Quae sint horum Collegia? Quae Patriciorum praerogatiuae? cet. ex specialibus cuiusque ciuitatis legibus, iustae obseruantia aestimanda sunt.

P A R S II.
CIVITATVM GERMANIAE IVRA RELIGIONEM CONCERNENTIA.

§ XXVIII.

Quamdiu in Germania vnica vigeat religio romano-catholica, omnes, quotquot per Baptistini ianuam Ecclesiam ingressi erant, nulla status, dignitatis aut potentiae secularis habita ratione, in iis, quae ad Dei cultum, & animarum salutem spectant, ecclesiastico imperio subiiciebantur; iura itaque ciuitatum Germaniae religionem concernentia, ultra *iuris patronatus*, & *externorum* quorundam aliorum sphaeram extensa non erant, nec saluis catholicae religionis principiis extendi poterant.

§ XXIX.

§ XXIX.

Seculo XVI autem ingens in religione mutatio contigit, cuius auctor erat LUTHERVS. Hic, quum anno 1517 tum pro concione, tum affixis publice thesibus, indulgentiarum vim generatim impugnaret, ac demum alia religionis catholicae dogmata, ab vniuersali Ecclesia recepta, conuellere, nequaquam sibi scrupulo duceret, post leniora media necquiequam tentata a LEONE X Papa, anno 1520 sacro fulmine perstri&us, in Comitibus wormatiensibus anno 1521 auditus, sed non recantans, vt haereticus, & schismatis auctor damnatus, bannoque imperiali subiectus fuit. Ast Saxoniae Electoris, aliorumque, quorum animis se iactata conscientiae libertas insinuauerat, potentia fretus, Bulla condemnatoria Papae, Bannoque imperiali contemptui habitis, sectam suam in plures adhuc prouincias propagare, nec frustra, conatus est. Enimuero, quum in Comitibus spirensibus anno 1529 Edictum wormatiense renouaretur, contra istud protestati sunt, praeter Electorem Saxoniae, Marchio brandenburgicus, Duces brunsvicenses, Landgrauius Hassiae, Princeps anhaltinus, & quatuordecim ciuitates Imperii. Ex hac solenni protestatione originem suam traxit nomen *Protestantium*, sicut a formula fidei in Comitibus anno 1530 Augustae Vind. Imperatori oblata, sed reiecta, *augustana Confessio*.

§ XXX.

§ XXX.

Protestantibus armata vi religionem suam tuentibus, ad maiora mala auertenda tandem Passaui anno 1552 transactio inita est, in Comitibus augustanis anno 1555 confirmata, quae *Pax religiosa* audit. Quum vero pax haec causas dissidiorum inter Catholicos & A. C. addictos non omnes sustulerit, post plura celebrata Comitibus, proposita grauamina, gesta bella atrocissima, tractatus cum ingenti difficultate continuatos anno 1648 *Pax westphalica* conclusa est. Vi vtriusque pacificationis non amplius vna est in Germania religio, sed per Pacem religiosam *m)* praeter auitam religionem catholicam, religio Protestantium, & per Pacem westphalicam *n)* etiam religio Reformatorum iure ciuitatis germanicae, & imperiali protectione gaudet.

§ XXXI.

His praelibatis, quoniam iura religionem concernentia, ciuitatibus, & primo quidem *mediatis*, ex vtraque pacificatione adcreuerint, indagandum venit. Receptum erat ab illis, qui LUTHERI & CALVINI dogmata sequebantur, illud notissimum: *cuius est regio, illius est de religione dispositio*, quo nisi Status protestantici, antiquae religionis professores ad suam religionem compellere, renuentes expellere, nouae religioni addictos in-

tro-

m) §. 15. *n)* I. O. Art. VII. §. 1.

 troducere, sibi que dispositionem de negotiis religionem concernentibus vindicare coeperunt. Haec potestas ius reformandi nouum vocatur, vt distinguatur a iure reformandi antiquo. Ius reformandi nouum omnibus Imperii Statibus per Pacem religiosam permiffum, & per Pacem westphalicam firmatum est, in qua ita dispositum o): quantum deinde ad Comites, Barones, Nobiles, vasallos, ciuitates, fundationes, monasteria, commendas, communitates, & subditos Statibus Imperii immediatis, siue ecclesiasticis, siue secularibus subiectos pertinet; quum eiusmodi Statibus immediatis, cum iure territorii & superioritatis, ex communi per totum Imperium haecenus vsitata praxi, etiam ius reformandi exercitium religionis competat, ac dudum in Pace religionis talium Statuum subditis, si a religione domini territorii dissentiant, beneficium emigrandi concessum, insuper maioris concordiae inter Status seruandae causa cautum fuerit, quod nemo alienos subditos ad suam religionem pertrahere, eae causa in deseruonem aut protectionem suscipere, illisue ulla ratione patrocinari debeat; conueniens est, hoc idem porro quoque ab vtriusque religionis Statibus obseruari, nullique Statui immediato ius, quod ipsi ratione territorii & superioritatis in negotio religionis competit, impediri debere.

o) I. O. Art. V. §. 30.

here. De altera iuris reformandi parte, ut ait schola, potestativa, seu iurisdictione ecclesiastica, in Pace relig. primum p), tum in Pace westphal. ita conuentum q): *Ius dioecesanum, & tota iurisdictione ecclesiastica cum omnibus suis speciebus, contra augustanae confessionis Electores, Principes, Status, (comprehensa libera Imperii Nobilitate) eorumque subditos, tam inter Catholicos & augustanae confessioni addictos, quam inter ipsos solos augustanae confessionis Status, usque ad compositionem christianam dissidii religionis suspensa esto, & intra terminos territorii cuiusque ius dioecesanum & iurisdictione ecclesiastica se contineat.*

§ XXXII.

Vtrique tamen iuris reformandi noui parti in Pacis relig. & Pacis W. tabulis certi positi sunt limites. Quantum ad tolerantiam diuersae religionis, dominorum territorialium potestas in Pace relig. ita constricta est, ut subditis dissentaneae religionis, flebile in alias terras emigrandi, suaeque bonae vendendi beneficium indulgere tenerentur). Pax westphalica magis adhuc dominorum territorialium potestatem coarctauit, ut a domino catholico, subditi cuiuscunque generis, qui siue publicum, siue priuatum augustanae confessionis exercitium anno 1624, quacun-

p) §. 20. q) I. O. Art V. §. 48. r) P. R. §. 24.

que anni parte, siue certo pacto, aut privilegio, siue longo usu, siue sola denique obseruantia dicti anni habuerunt, in eo cum annexis omnibus relinquendi sint s); idem que a domino A. C. addicto ratione subditorum catholicorum, qui dicto anno 1624 usum & exercitium catholice religionis publicum aut priuatum habuerunt, obseruandum sit t). Immo ea tum porro fuit, ut illi Catholicorum subditi A. C. addicti, ut & Catholici aug. confessionis Statuum subditi, qui anno 1624 publicum vel etiam priuatum religionis sue exercitium nulla anni parte habuerunt, nec non, qui post pacem publicatam deinceps futuro tempore diuersam a territorii domino religionem profitebuntur, & amplectentur, vel patienter tolerantur u); vel si sua sponte emigrare voluerint, aut a territorii domino iussi fuerint, libere possint, aut retentis bonis, aut alienatis discedere, retenta per ministros administrare, & quoties ratio id postulat, ad res suas inspiciendas, vel persequendas lites, aut debita exigenda, libere & sine literis comiteatus adire x); & vt subditis eiusmodi iam tempore publicatae pacis vni alteriue religioni addictis terminus non minor quinquennio, aliis post pacem, religionem mutantibus non minor triennio ad emigrandum praefiguratur y).

C 2

§ XXXIII.

s) I. O. Art. V. §. 31. r) cit. loc. §. 32. u) cit. I. §. 34. x) cit. I. §. 36. y) cit. I. §. 37.

§ XXXIII.

Sed & altera iuris reformandi noui pars, seu iurisdictio ecclesiastica, *impropria* quidem Imperii Statibus competens (§ XXXI.) suos perpeffa est limites. Per Pacem rel. 2) exceptis cauffis, religionem, fidem, constitutionem ministrorum, ritus, ordinationes, & ceremonias concernentibus, reliquae Archiepiscoporum, Episcoporum, aliorumque Praelatorum iurisdictioni relictae erant. Per Pacem westphal. a) quoque casus nonnulli determinati sunt, in quibus tam in Protestantes, quam in Statuum protestanticorum subditos catholicos, Episcoporum iurisdictio se hodie dum exerit. Statuitur enim primo. *Ad consequendos redditus, census, decimas, & pensiones, in iis A. C. Statuum dittonibus, ubi Catholici anno 1624 notorie in possessione, vel quasi exercitii iurisditionis ecclesiasticae fuerunt, utantur eadem posthac quoque. Secundo. Catholicorum A. C. addicti status prouinciales, & subditi, qui anno 1624 ecclesiasticam iurisditionem agnouerunt, in iis casibus modo dictae iurisditioni subsint, qui augustanam confessionem nulloatenus concernunt. Tertio. Eodem etiam iure augustanae confessionis Magistratum catholici subditi censeantur, inque hos, qui anno 1624 publicum religionis catholicae exercitium habuerunt, ius dioecesanum, quatenus Episcopi illud dicto anno quieti exercuerunt, saluum esto.*

§ XXXIV.

2) §. 20. bamit auch. a) I. O. Art. V. §. 48.

§ XXXIV.

Quum igitur in ciuitatibus mediatis ciues siue finguli, siue collectim sumti, non alio, nisi subditorum nomine veniant (§ XXII.); ciuitates *mediatas* quoque nec aliorum, quam qui ex hactenus dictis, subditis communicati sunt, fauorum & iurium religionem concernentium ex pacificationibus religionis causse initis participes effectas, in propatulo est.

§ XXXV.

Multo ampliora sunt, quae Ciuitates *immediatae* per Pacem rel. & Pacem westphal. adeptae sunt, iura religionem concernentia. Religionis intuitu ciuitates Imperii *immediatas* vel *puras*, vel *mixtas* esse, experientia, legibus Imperii suffulta satis superque edocet. Quenam vero ad mixtas referendae, non conueniunt. Nimum petunt, qui ad ciuitatem mixtam requirunt, vt in ea diuersae religionis exercitium ex decreto Magistratus & ciuium, anno 1624 edito introductum sit; quum fortasse eiusmodi decreti exemplum nec pro religione catholica, nec pro protestantica anno 1624 hoc modo introducta ostendi possit. Rectius ex ipsis Pacis westphalicae tractatibus, illiusque analogia, ciuitas mixta dicenda, cuius ciues anno 1624 diuersae religioni addicti fuere. Paciscentium mentem colligere licet ex Protestan-

tium

tium proiecto de anno 1646 b), in quo mixtae ciuitates dicuntur diejenige, in deren Bürgerſchaft im Entscheidungsziel zweyerley Religion geſeſen. Immo, quum a Catholicis anno 1647, ea ciuitatis mixtae interpretatio reiecta eſſet, baß die Regierung ſowohl, als Bürger von zweyerley Religion wären, in ipſo Pacis weſtphalicae in trumento olnabrugensi c), vbi de ciuitatibus mixtis ſermo eſt, nulla facta eſt mentio Magiſtratus.

§ XXXVI.

Liberae Imperii ciuitates per publicas Imperii leges ad parallelam cum reliquis Imperii Statibus fortem euectae ſunt, tum ſuperioritate territoria i (§ XXIII.), tum voto decifſuo & ſeſſione in Comitiis Imperii praedictae (§ XXIV.) Quum vero ius reformandi nouum Statibus Imperii ex vtraque Pace tam religioſa, quam weſtphalica ſaluum ſit & integrum (§ XXXI.); palam eſt, illud liberis & immediatis Imperii ciuitatibus *puris*, ſeu in quibus vnica tantum religio anno 1624 vigit, in dubium vocari minime poſſe. Quid? quod Pax W. ius reformandi nouum generale & integrum ciuitatibus *puris* ſpecialim caueit verbis his ſat claris d): *liberae Imperii ciuitates - - in quibus vnica tantum religio anno 1624 in uſu fuit, tam ratione iuris reformandi*

b) APWI METERN Tom. III. pag. 334. & ſeq.
c) Art. V. §. 49. d) I. O. Art. V. §. 29.

mandi, quam aliorum casuum religionem concernentium in territoriis suis, & respectu suburbiorum non minus, ac intra muros, & suburbia, idem cum reliquis Statibus Imperii superioribus ius habeant.

§ XXXVII.

Quod modum exercendi iuris reformandi novi cuiusque praecipuam partem simultanei atinet, discernendum est, quae vigeat in eiusmodi ciuitatibus regiminis formula. Si regimen sit democratico propius, seu si populus regnet, absque huius consensu reformatio hoc cum effectu institui nequit, vt alterius religionis exercitium introducere fas sit, quod anno 1624 exulauerat. Nam in regimine democratico summum de religione statuendi arbitrium penes multitudinem residet, cuius suffragiis Magistratus ad omnia publica negotia expedienda indiget. Si vero regimen aristocraticum obtineat, seu si supremum rerum arbitrium a populo in Magistratum translatum sit, vel potius si a gustissimus Imperator regalia & superioritatis iura Magistratui contulerit, ciuibus sola obsequii gloria relicta, etiam ius reformandi non potest non conuenire *Magistratui*, cui proin a fide anno 1624 agnita desciscendi, illamque, quam recens profitetur, religionem introducendi, facultas abnegari nequit e). Quaecunque autem
fit

e) Cf. BARTHEL. Tom. I. Opusc. II. Art. II, §. 8.

fit regiminis formula, ciuibus *singulis*, aut etiam *maiori* eius parti, mutandae religionis libertas non magis competit, quam alius Statuum subditis, illique cives, qui nouam religionem amplectantur, cuius nec publicum, nec priuatum exercitium anno 1624 habuerunt, si eos ferre ciuitas nolit emigrandi beneficio contenti sint, oportet. Nec ob ius ciuitatis, quod habent, praetendere possunt, vt tolerentur, quum ciuitatibus idem in singulos ciues ius sit, quod est reliquis Imperii Statibus in suos subditos. Ius reformandi nouum ciuitatis priuilegium est, non singulorum ciuium. Et quanquam vniuersitas nil aliud sit, quam ipsi homines vniuersitatis; iuris tamen subtilitate & fictione vniuersitas repraesentat vnā personam moralem, quae est aliud quid a singulis vniuersitatis hominibus. Dein Pax westphal. *f)* dum ius reformandi non solum liberae & immediatae Imperii Nobilitati, tanquam alicui vniuersitati, sed etiam singulis eius membris concedere velleret, singula quoque membra expressit. Cur eadem Pax *g)* liberis & immediatis Imperii ciuitatibus ius reformandi nouum tribuens, si singula ciuitatum membra comprehendere voluisset, altum de his seruauit silentium *h)*?

§ XXXVIII.

f) I. O. Art. V. §. 28. *g)* cit. I. §. 29. *h)* Cf. BAN-
NIZA de iur. reform. ling. Imp. ciuit. incol. non
compet.

§ XXXVIII.

Non abfimili modo in ciuitatibus immedia-
tis puris *modus iurisdictionem ecclesiasticam* (im-
propriam) exercendi, pro varietate religio-
nis variat. Sane ciuitas immediata catholica
plus iuris ac potestatis sacrae in ciues singu-
los homogeneae religionis exercere nequit,
quam ante religionis dissidia exercuit, quum
iurisdictione ecclesiastica, proprie dicta, ab ip-
so religionis christianae fundatore CHRISTO,
Episcopis in omnes Catholicos commissa, nis,
saluis religionis catholicae principiis auferri
haudquaquam valuerit. E contrario ciuitas
immediata A. C. addita, eoquod ex princi-
piis protestanticis nulla Episcopis, qua tali-
bus iurisdictione competat, sed eadem cum su-
perioritate territoriali indiuisse cohaereat,
iurisdictionem ecclesiasticam in singulos ci-
ues secundum omnem, qua apud ceteros A.
C. Status late patet, ambitum exercet, dis-
ponendo de personis, rebus, & causis eccle-
siasticis. Haec enim potestas prono fuit al-
ueo ex systemate *iuris territorialis*, a Prote-
stantibus admisso, & in ipsis Pacis westphal.
tabulis fundato. Quod autem illi recens ef-
finxerunt systema *collegiale*, Catholici saltem
eo minus morantur, quo certius est, illud P.
W. tempore incognitum, & hodie inter Pro-
testantes necdum satis fixum esse.

§ XXXIX.

Tandem ius reformandi nouum ciuitatibus puris assertum (§ XXXVI.), in ciuitatibus mixtis locum neutiquam inuenit: in his enim neutri partium alteram de religionis suae exercitio, ecclesiae ritibus & ceremoniis deturbare fas est, sed ciues pacifice & comiter inuicem cobabent, liberumque religionis suae & bonorum usum, utro citroque habeant i). Huic tamen dispositioni Pacis westphalicae non obstare cenfeo cum BARTHELIO k), quominus, primo, Catholici in suis templis noua altaria erigant, nouam supellestem pretiosam fieri, nouas campanas etiam solito maiores fundi & suspendi curent, Venerabile saepius cum Episcoporum licentia exponant, nouas supplicationes & processiones instituant, Viaticum publice ad infirmos portent, aliaque, quae ad eius, vel templorum ornatum, aut reparationem spectant, procurent. Secundo: si in templis utrique parti communibus similes ornatus sibi solis comparent; dummodo ea, quae alteri religioni offendiculo esse possunt, eo tempore, quo haec sacris suis operam dat, iterum remoueant. Tertio: si exigente necessitate aut utilitate noua templa, nouas scholas, excitent, plures Sacrorum ministros recipiant, nouos in Imperio probatos Ordines admittant,

alia-

i) P. W. I. O. Art. V. §. 29. circa finem. k) cit. l. §. 9.

aliaque similia faciant, quae ciuibus diuersae religionis nullum creare possunt detrimentum. Quod enim vni parti prodest, alteri non nocet, non alio, nisi inuidiae, liuoris, aut spuriae aemulationis titulo interdicitur: quae vitia ex ipsorummet summorum Paciscentium mente, legisque publicae scopo inter ciues exulare oportet. Atque haec de ciuitatibus Germaniae ex curta mea supellectile in medium prolata sufficiant.

POSITIONES

EX

IURE ECCLESIASTICO SPECTATAE.

Ex prolegomenis iuris ecclesiastici.

§ I.

Vniuersalis.

1. CHRISTVS Dominus Ecclesiam erexit a iudaica omnino diuersam, ad omnes mundi nationes extendendam. 2. Hanc instruxit potestate legislatoria, iudiciaria & coërcitiua; quae triplex potestas, imperium ecclesiasticum appellatur. 3. Imperium istud CHRISTVS non quibusuis societatis membris, sed solis Apostolis concredidit, quos inter PETRVS peculiari iurisdictionis praerogatiua insignitus fuit. 4. Apostolorum successores sunt Episcopi veri omnes; solius PETRI in honoris & iurisdictionis primatu Episcopus

10.

romanus. 5. Forma regiminis ecclesiastici a terrenis gubernandi modis diuersa ex Scripturis sacris & traditione demonstranda. 6. Leges ecclesiasticae in primis seculis perpaucae erant, nec statim in integra volumina coaeruerunt. 7. Canones, quos Apostolorum vocant, nec Apostolorum, nec aevi apostolici partum esse, multa sunt, quae persuadent. 8. Collectio ISIDORI (minime S. Praefulis hispaniensis) sed Mercatoris seculo VIII. protrusa spuris scatet mercibus. 9. Corpus iuris canonici vim legalem absolutam & vniuersalem non vbiq; obtinet. 10. Obiectum legis ecclesiasticae esse etiam actiones internas, haudquaquam repugnat. 11. Inter requisita legis ecclesiasticae, actu obligantis, referenda est promulgatio publica & authentica. 12. Legi actum prohibenti, *regulariter* ea vis inest, vt actus contra eam gestus pro infecto habendus sit.

§ II.

Particularis seu Germaniae.

1. Compositioni inter CALIXTUM II P. & HENRICUM V Imp. de investituris, vis transactionis verae & licitae abiudicari nequit. 2. Concordata ab EVGENIO IV P. cum Electoribus, & Episcopis Germaniae compluribus inita, Concordatorum vindobonensium (communiter aschaffenburgensium) basin ac regulam constituunt, & vtraque sunt verum pactum Curiam romanam, aequae ac Nationem ger-

germanicam stringens. 3. Decretum *Interim* a CAROLO V Imp. editum nihil continet catholicae religioni contrarium. 4. Pax religiosa & westphalica vim pacti valide & licite initi, tam Protestantes, quam Catholicos obligantis obtinent.

Ex iure ecclesiastico vniuersali.

§ I.

1. Iura summi Pontificis essentialia ex sine primatus, quo vnitas in Ecclesia intenditur, desumpta sunt: reliqua accidentaria dicuntur. 2. Cardinales omnes & soli ius eligendi Pontificem romanum in Conc. lateran. III adepti sunt. 3. Legatorum *natorum* potestas in simplici iure excubandi pro fidei, canonum, & disciplinae integritate consistit. 4. Legatorum *datorum* potestas hodie ex Concordatis, synodo tridentina, & vsu hodierno determinanda. 5. Patriarcharum & Metropolitanarum iura tam antiqua, quam hodierna, coram exponi possunt. 6. Episcopi titulares, sunt veri nominis Episcopi; iura autem episcopalia absque consensu Ordinarii exercere nequeunt. 7. Ecclesiae cathedralis vacantis regimen Capitulis iure ad crescendi seu consolidationis non competit. 8. Expectatiuae in C. trident. prohibitaee Canonicos in herbis non tangunt. 9. Resignationes in fauorem, vtut non simoniacaee,
mi-

minus tamen salutare sunt. 10. Monasteria bonorum capacia in professi bona & iura succedunt, si is nec ante professionem testatus fuerit, nec lex singularis obstet. 11. In Testamento ad pias causas sola voluntas testatoris probanda est. 12. Liberi ex adulterio geniti, beneficio legitimationis per subsequens matrimonium non gaudent. 13. Ius decimas percipiendi per praescriptionem in memorialem a laicis adquiri potest. 14. Inmunitas a decimis ecclesiasticis a laicis obtinetur per praescriptionem 40 annorum cum titulo aduersus ecclesiam parochialem, eodem tempore sine titulo aduersus aliam ecclesiam. 15. Feuda ecclesiastica, alia sunt data, alia oblata. 16. Feuda oblata potius propria, quam impropria praesumenda sunt. 17. Transactio contra dolum inita etiam ob instrumenta nouiter reperta, impugnari non potest. 18. Iuramentum voluntarium iudiciale actu praestitum id operatur, vt iudex pro iurante ferre sententiam debeat, quae vim rei iudicatae habeat, & appellationem excludat. 19. Econtra sententia ex iuramento necessario iudiciali obnoxia est rescissioni ob instrumenta nouiter reperta, querelae de periurio, & remedio appellationis. 20. Res iudicata in foro tam externo quam interno bona fide litigantem securum reddit.

§ II.

1. Potestati civili competit ius circa sacra, quod in ius aduocatae & ius cauendi dispeſcitur. 2. Circa essentialia religionis potestati civili solum ius aduocatae conuenit. 3. Circa disciplinares leges nouas, ius cauendi, sub quo aequus & moderatus Placeti vsus comprehenditur, civili potestati abiudicari nequit. 4. Bona ecclesiastica iusto titulo possessa, non nisi in casu verae & publicae necessitatis, seruatoque recto ordine, & adhibitis debitis conditionibus, domini alti effectibus subiiciuntur. 5. Si ecclesiis, & monasteriis satis prouisum fuerit, & ex bonis ultra in eadem conferendis certum & maius reipublicae damnum immineret, lex amortizationis, seruato itidem recto ordine locum habere potest.

*Ex iure ecclesiastico particulari
seu Germaniae.*

§ I.

1. Ius eligendi Episcopos, Capitulis ecclesiarum cathedralium per Concordata firmatum est. 2. Electiones autem controuersas summus Pontifex diiudicat, qui etiam legitime electos confirmat, 3. & Coadiutores non nisi a Capitulis designatos constituere potest. 4. Beneficia per obitum naturalem apud Curiam romanam vacantia, Pontifici reseruata sunt. 5. Quanam beneficia incompatibilia Pontifici reseruata sint, defendens quaesitus explanabit. 6. Translatio Episcoporum tunc solum reseruationem beneficiorum operatur, quando ea solius Papae auctoritate perficitur. 7. Ea tantum resignatio ad inducendam prouisionem papalem apta est, quae facta est ob causam electionis vel postu-

postulationis. 8. Alternatiua mensium in omnibus ecclesiis Germaniae admitti nec debuit, nec admissa est. 9. Ab alternandi necessitate excipiuntur dignitates maiores post pontificalem in cathedralibus, & principales in collegiatis ecclesiis. 10. Annatae seu quaecumque praestationes pecuniariae Pontifici ex titulo sustentationis & fidei publici soluuntur.

II.

1. Triplex religio, videlicet praeter auitam Catholicorum, etiam A. C. addictorum & Reformatorum religio ius ciuitatis in Germania obtinuit. 2. Episcopi & alii Beneficarii ad aliam religionem transeuntes, ipso iure, dignitatibus & beneficiis suis priuati sunt; 3. Beneficium talismodi autem alteri pure collatum, post reditum apostatae, pensione grauari nequit. 4. Religioso professo, apostatae ius succedendi in parentum & agnatorum bona non competit. 5. Ius reformandi nouum omnibus Statibus Imperii, & Nobilitati immediatae ex P. W. certo conuenit; limitem vero ponit annus normalis. 6. Post suspensam iurisdictionem ecclesiasticam Episcoporum, Protestantes mediati in prima instantia dominorum territorialium, etiam Catholicorum iurisdictioni sub sunt; in secunda instantia, sicut immediati in prima, Imperii Architribunalium potestati subiiciuntur. 7. Causae religionem di- vel indirecte concernentes, vel legitimam in partes itionem praesupponentes, votorum pluralitati in Comitibus Imperii subtractae sunt. 8. Itio in partes vero per votum commune non perficitur. 9. Autodiktia quoque in causis religionis locum minime habet. 10. Ius precum primariarum Imperatori ex obseruantia competit.

O. A. M. D. G.

ULB Halle
002 394 448

3

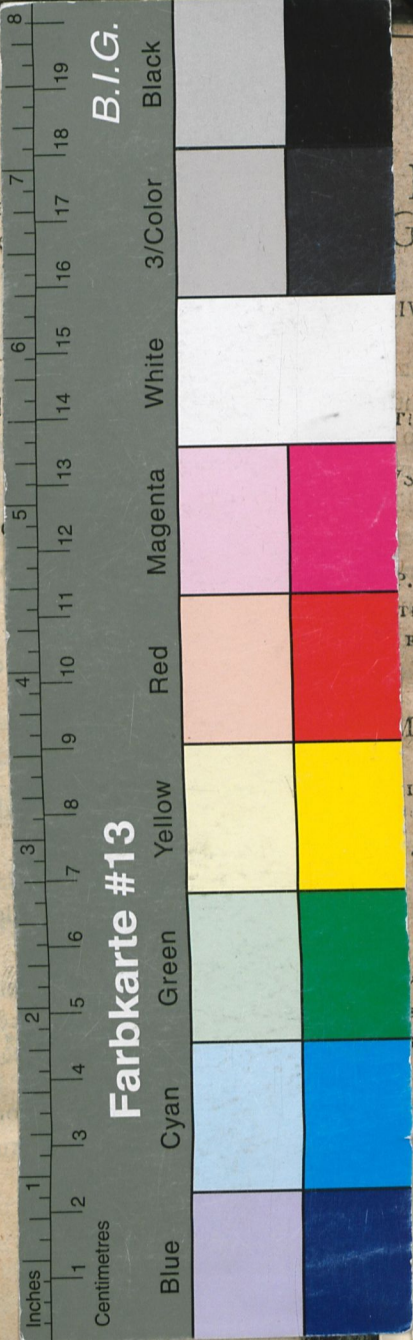

SR

V
D
18

B.I.G.

Farbkarte #13

Centimetres

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

1797 944 15
SVCCINCTA
VITATVM
GERMANIAE

EARVMQVE
IVM RELIGIONEM CONCERNENTIVM
DELINEATIO.

VNA CVM
TIONIBVS EX IVRE ECCLESIASTICO SELECTIS
QVAS
SPICE DIVINI NVMINIS CLEMENTIA
PRAESIDE

CYRILLO ZORN

P. FRANCISCI STRICT. OBSERV. RECOLLECT.
THEOL. LECT. EMER. ET IVR. ECCL. ACTVALI,
PROVINCIAE ARGENT. SEV ALEMANNIAE
SVPERIORIS CVSTODE ACTVALI,

TVEBITVR
MARQVARDVS MÜHLBAVER

EIVSDEM ORDINIS
IS ECCLES. ET SS. SCRIPTVRAE CANDIDATVS.
BAMBERGAE
APVD PP. FRANCISCANOS

ANNO MDCCXCVII

DIE MENSIS AVGVSTI
horis ante & post meridiem confuetis.

TM ADPROBATIONE SVPERIORVM.

Ioan. Georgii Klietsch, Almae Vniuers. Typ.

